

## MONOKgraphia, avagy tanulmánykötet egy kiváló polihisztor születésnapjára

A könyvtár egy labirintus. Nemcsak olyasféle konstrukció, amelyen *A rózsza nevében* (Umberto Eco) kel életre, hanem a tudás, a gondolatok labirintusa is egyszersmind. És ahogy az lenni szokott, ezekben a labirintusokban található olyasvalakik is, akik magukba leképezve fejükben hordozzák ezeknek az átláthatatlannak tűnő útvesztőknek a térképét, és így a legkisebb erőfeszítés nélkül is könnyedén járják be azokat, miközben utat mutatnak másoknak. Ők a könyvtárosok. Létük elengedhetetlen, és jelenlétük meghatározó minden könyvtárban.

Nincs ez másként az Országos Széchényi Könyvtár esetében sem, ahol 2016. november 23-án valami nagy dolog volt készülőben. Az ország és világ megannyi szegletéből érkeztek emberek, hogy megtöltsék a könyvtár dísztermét. És jöttek a híre a könyvtárosok, irodalomtörténészek, megrögzött könyvbarát emberek. Köztük olyan neves szakmabeliek is, mint Ritoók Zsigmond, Szörényi László, Bartók István, Kószeghy Péter, Ács Pál, Szentmártoni Szabó Géza, Jankovics József, és még hosszan lehetne sorolni. És közösen mind egyvalakire vártak: Monok Istvánra. Monok István, az Országos Széchényi Könyvtár egykori főigazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának igazgatója pedig az előírtaknak megfelelően hamarosan meg is érkezett a könyvtörténészek szezonális értekezletére. Vagy ő legalábbis így gondolta. A szokványos találkozó helyett azonban egy váratlan meglepetés fogadta. Egy születésnap köszöntés, melyet egy tanulmánykötet koronázott meg, amely Monok István 60. születésnapját hivatott ünnepelni. A kötet címe pedig már maga is szellemesen sokatmondó: a monográfia analógiájára rájátszó MONOKgraphia.

Általában minden szaktekintéllyel bíró jeles ember kiérdemel a 60. születésnapjára egy tanulmánykötetet. Ez az opusz azonban mind méretét, mind terjedelmét tekintve messze meghaladja a tradicionális 60. születésnapokra készülő kötetekét. A számok magukért beszélnek. A könyv 847 oldalán 97 kiváló irodalomtörténész osztja meg tudását, a 13 köszöntő mellett pedig a Tabula gratulatorián még további 129 név szerepel. A felköszöntők nagy száma kifejezi az ünnepelt elismertségét és az iránta való szeretetet, s egyszersmind a leplet is föllebenti polihisztor létéről. Hiszen, ahogy Jankovics József írja köszöntőjében, Monok István egy személyben tölti be az *iniciátor*, a *kreátor*, a *fundátor*, a *koordinátor* és a *diszpenzátor szerepét*. De ha csak egy szóval kellene illetnünk, akkor úgy szólíthatnánk, a Könyvember. A könyvek körül él, ezek a néma barátai hatják át életének minden szféráját:

„A könyvírástól a könyvkészítésen át a tárolásig, az olvasóhoz való eljuttatásig – legyen az kis parokiális bibliotékában, közkönyvtárban vagy a Nemzet Könyvtárában –, a felhasználó, az olvasó örömeig, nincs olyan terület, amellyel személyesen, ugyanakkor tudományosan is ne foglalkozott volna gyakorlati és elméleti utakat egyaránt bejáró életművében. Ő még a szelektív szemétkben is értékes ritka könyvre lel, mint nagy előde, Sylvester János, aki csodálta a magyar nép tehetségét az „lelísben”, amikor ráébredt a metaforikában gazdag magyar világi szövegek képi jelentésvilágára, a virágénekek szerelmi utalásrendszerére. Fogadni mernék, hogy nemritkán álmodik is a könyvekkel, könyvekről s könyveket, kívánok néki könnyű álmokat, noha ismervén gondjait, napi teendőinek szerteágazó szálat, el tudom képzelni, néha verejtékesen ébred. Ami valószínűleg nem a könyvek okán, hanem a körülöttük keletkező bonyodalmaktól származik.” (10.)

De a Gutenberg-galaxison túl már ellenpólusának, a digitális világnak is megannyi produktuma is neki köszönheti születését. Ahogy Holl András írja, nem lenne könnyű dolga annak, aki Monok István műveinek a bibliográfiáját akarná összeállítani az MTMT listájának segítségével nélkül, de még annak is fádalmas, aki pusztán végig szeretné nézni, minthogy jelenleg 906 tételt tartalmaz. Nem is beszélve a különféle idegen nyelvekről. Német, francia, olasz, latin, szlovák, és még ki tudja, hány nyelven kell beszélnie annak, aki nekiveselkedik ezeknek a munkáknak. A kozmopolita bibliofil pedig nem csak írt ezeken a nyelveken, de a könyvek országok közti vándoroltatásával is ugyancsak hozzájárult a kulturális vérkeringés fenntartásához. De nemcsak a humán tudományok terén, hanem az élet más területein is otthon van. Így anekdotázik Ötvös Péter is köszöntőjében, amint arról mesél, hogy a román határon a határőrök által szétszedett karburátor csavarjait hogyan helyezte vissza könnyedén a helyére. Egy nagy elme, aki még az autószereléshez is ért.

Kis-Tóth Lajos egy fiktív sci-fibe illő elmélkedéssel az időt ezer évvel előre pörgetve próbálja érzékeltetni Monok István életének átlagon felüli teljesítményét: az angliai Imperial College Agybankja 3016-ban egy olyan agyra lelt, amelynek agyi kapacitása messze meghaladva a mesterséges intelligencia szintjét, 100 millió terrabájtnak felel meg, ez 100 milliárd könyv eltárolására elegendő. Ez az agy pedig nem másé, mint Monok Istváné. Mert *„egy gép 50 átlagos ember munkáját tudja elvégezni. De egy gép sem tudja elvégezni egy rendkívüli ember munkáját.”* (Elbert Hubbard)

Ilyen kvalitásokkal rendelkező ünnepelt méltán érdemel egy ilyen mérvű tudásgyűjteményt. A tanulmányok mennyisége pedig már eredendően akadályát állja annak, hogy a teljesség igényével lehessen írni egy ilyen tanulmánykötetről. Hiszen a tanulmányok íróinak csak pusztá felsorolása is túlfeszítené egy recenzió terjedelmi kereteit. A kötet szerzőinek igen nagy hányada pedig a határokon túlról származik vagy ír, Brassóból (Thomas Šindilariu), Kolozsvárról (Sipos Gábor, Kovács András), Turócszentmártonból (Helena Saktorová, Klára Komorová), de érkeztek köszöntő tanulmányok Ausztriából (Andrea Seidler), Hollandiából (Ferenc Postma), Olaszországból (Andrea De Pasquale, Marisa Midori Deaecto), Franciaországból (Jean-Michel Leniaud, Christine Lebeau), Németország városából (Brigitte Klosterberg, Ulrich Andreas Wien, Király Péter), Finnországból (Tuomo Lahdelma) és nem utolsó sorban Oroszországból is (Olga Khavanova).

Így nem túlzás, ha a MONOKgraphiát egy valóságos kincsesbányának nevezzük. A 97 tanulmány egy egész tudásuniverzumot ölel fel Pliniustól (Géczi János) egészen Monok Istvánig bezárólag valamennyi történelmi horizonton átívelve, a kutatások legújabb fejleményeit szolgáltatva az olvasó számára.

A kezdeti időket illetően Ritoókné Szalay Ágnes egy pécsi római kő eredetének és dokumentálásának érdekes történetét vázolja fel, míg Voigt Vilmos a vallási kultúrának a Kárpát-medencében manifesztálódó középkori fázisairól ad egy átfogó képet.

A humanizmus periódusát illetően Jankovits László Jacobus Pisónak Ausonius-kiadás körüli szerepét vizsgálva a filológiai összevetések révén Pisót az első magyarországi humanista szövegkiadónak teszi meg. Szentmártoni Szabó Géza Istvánffy Miklós latin nyelvű epigrammáit alapul véve analizálja a Mátyás királyt ábrázoló egykori római lovas kép variánsait. Szilágyi Emőke Oláh Miklós baráti hálózatának feltérképezésére törekszik annak magánlevelezései tükrében. Ács Pál és Petneházi Gábor egy török és keresztény vallási és kulturális különbségek által szított, késre menő vitát tárgyal, amely a Murád dragomán, avagy a törökké átvedlett Somlyai Balázs és a flamand Arnoldus Manlius között zajlott, és amelyet Manlius később papírra is vetett Andrea Alciati *Emblematá*jának Stammbuchként használt 1567-es kiadásában. Szörényi László a Festetics-kódex Petrarca-fordításait elemzi a költőre vonatkozó újabb kutatások fényében, Imre Mihály pedig Johann Majerus *Genis Hungaricae prima incunabula* című wittenbergi előadását és annak 14 verses ajánlását vizsgálja, melyek a magyar őstörténetnek egy exuláns olvasatát adják.

Ugyancsak számottevő felfedezése Kiss Farkas Gábornak az első, részben magyar nyelvű nyomtatvány. Melancthonnak az 1526-os *Elementa Latinae grammatices*-ben, azaz alapszintű latin grammatikájában fellelhető példák mellett azok magyar fordításai olvashatók, melyek háttérben Sylvester János közreműködését valószínűsíti Kiss Farkas.

Jankovics József és Kőszeghy Péter is újabb újdonságokkal szolgál Telegdi Kata verses levelének értelmezését illetően. A családi kapcsolatrendszer részletes felvázolásával és a szövegből eredő anomáliák újraértelmezésével felülírják Telegdi Katának mint az első magyar költőnőnek az értelmezési lehetőségét. Az 1599 szeptembere táján íródott levél és az abban rejlő rímes próza szerzőjének egy nagy műveltségű férfit valószínűsítenek, melynek személye feltehetően férjével, Szokoly Miklóssal (Szentmártoni Szabó Géza szóbeli közlését alátámasztva), vagy egy írődeákkal lehet azonos, a levél címzettje pedig nagy valószínűséggel Várdai Kata lehetett, ez kikövetkeztethető a szövegben található három helységgel körülírt birtoktest nevéből is. Az érseki könyvbeszerzéshez Bitskey István nyújt adalékot Pázmány Péter és a Reihing-vita kapcsán. Ugyanakkor a Zrínyi-kutatások legújabb értékes fejleményei is közlésre kerülnek a kötetben, többek között Bene Sándor, Balázs Mihály és Tusor Péter kutatásai. Bene Sándor Zrínyi műveinek és a magyar sztoikus hagyománynak a kapcsolatát vizsgálja, és megállapítja, hogy Rimay János után „Zrínyivel a sztoa másodszor alapított költészetet Magyarországon” (86.). Balázs Mihály könyvjegyzékmérgezés ellen való orvosságul szolgálva a Zrínyi-könyvtár három tételéről ad számot, melyek a radikális reformációhoz köthetők. Tusor Péter a Zrínyi-kutatás és az 1664-es sorsdöntő események összefüggésében Trinkell Zakariás prímási gyóntató bécsi udvarban teljesített küldetésének jelentőségét ismereti.


A régi magyar irodalommal foglalkozó szakirodalomnak széles tárháza, melynek csak kicsiny hányada került most említésre, nem hiába dominál ilyen nagymértékben a MONOKgraphiában, hiszen az ünnepeltnek magának is az egyik fő kutatási területe – a könyvtár mellett – ezen a területen teljesedik ki. Ugyanakkor az irodalomtörténet más dimenziói is megnyílnak a kötet olvasói számára, minthogy Katona József (Czibula Katalin), Mikszáth Kálmán (Császtvay Tünde) és Márai István (Tuomo Lahdelma) kutatói ugyancsak a téma spektrumát gazdagítják.

Megannyi tanulmány, szerteágazó témák, és mégis, ami szinte valamennyi központi elemét képezi: a könyv. Könyvnyomtatás, könyvkiadás és persze a könyvtár. A ma és a jövő könyvtára, amely már túlmutat önmagán. A *digital humanities*, avagy a digitális bölcsészet Kokas Károly által említett „Szent Gráljai” talán hamarosan irányt mutatnak egy borgei végtelen könyvtár felé. Hiszen az Országos Széchényi Könyvtár hön áhított virtuális nemzeti könyvtára, hogy Horváth Iván egy régi hasonlatával éljek, a Bábeli könyvtár végtelenségét közelíti meg. Borges szavaival élve: „*a Könyvtár batártalan és periodikus*. Ha egy örökké élő utazó bármely irányban átutazna rajta, évszázadok múltán meggyőződhetne róla, hogy egyazon kötetek ismétlődnek egyazon rendetlenségben (amely így, ismétlődve rendd, a Rendd, a Rendd válik)” (*Körkörös romok*, 42.). A magyar virtuális Bábeli könyvtárunk pedig a hiperhivatkozások áradataival egyszer majd ugyancsak túlmutathat önmagán. Akárcsak ez a tanulmánykötet. Minden része ezernyi átvélő tudásomjával képes túlmutatni az egészen. Óriási tudásanyag, amelyből csak szemezgetni lehet. Egy kincseket rejtő labirintus ez, melynek megannyi elágazásában ott rejtőzhet egy *finis Africae*, Monok István pedig Baskerville-i Vilmosként vagy akár a Burgosi Jorgeként járja be ezeket. Mert a születésnapj felköszöntő kötet méltán tükrözi gazdájának szellemiségét. Hatvanadik évét betöltve sok nyomot hagyott a Földön, és még inkább a könyvtárban. Isten éltesse Monok Istvánt hatvanadik születésnapja alkalmából!

MONOKgraphia. Tanulmányok Monok István 60. születésnapjára. Szerk. Nyerges Judit, Verók Attila, Zvara Edina. Budapest: Kossuth, 2016. 847 p. ISBN 978-963-09-8702-8

Elektronikusan is elérhető: <http://real.mtak.hu/40652/1/MONOKgraphia.pdf>

Domokos Gyöngyi




„Monok István az efféle okoskodásokat – Haladjunk!- vagy »Dolgozni mikor fogunk?» – már akkor is csak egy legyintéssel intézte el, amikor még divatban voltak.  
Isten éltesse hatvanadik születésnapját!”  
*(Bencz Sándor)*


„A végén az is kiderül, miszerint Monok néhány odavetett adata alighanem cáfolja az egész nehezen felépített gondolatmenetemet.”  
*(Péter Katalin)*


„Balázs Mihálynak azzal, hogy lassan mérgezésem van a könyvjegyzékemtől, s kérve, ne találon többet.”  
*(Monok István dedikációja Balázs Mihálynak)*

MONOKgraphia



Tanulmányok  
Monok István  
60.  
születésnapjára





MONOKgraphia

Tanulmányok  
Monok István  
60.  
születésnapjára

KOSSUTH KIADÓ  
[www.kossuth.hu](http://www.kossuth.hu)  
[kiado@kossuth.hu](mailto:kiado@kossuth.hu)